

הלכות הדף היומי

מסכת גיטין

תוכן

- א. בני אדם העומדים עלי ובידי למסרם למלכות מהו ... אף על פי שרשע לנגדי אשמרה לפי מחסום ... השכם והערב עליהן לבהמ"ד והן כלין מאיליהן. 1
- ב. זמרא ... דאסיר ... אל תשמח ישראל אל גיל בעמים. 2
- ג. בפולמוס של אספסינוס גזרו על עמדות חתנים ועל האירוס. 3
- ד. אפי' עני המתפרנס מן הצדקה יעשה צדקה. 4
- ה. היה מהלך מעכו לכזיב מימינו למזרח ... ופטורה מן המעשר ומן השביעית ... משמאלו למערב ... וחייבת במעשר ובשביעית ... עד כזיב ... רצועה נפקא. 5
- ו. עפר חו"ל הבא בספינה לארץ חייב במעשר ובשביעית א"ר יהודה אימתי בזמן שהספינה גוששת אבל אין הספינה גוששת פטור. 11

דף ז.

א. בני אדם העומדים עלי ובידי למסרם למלכות מהו ... אף על פי שרשע לנגדי אשמרה לפי מחסום ... השכם והערב עליהן לבהמ"ד והן כלין מאיליהן

אסור למסור¹ ישראל ביד גוי בין בגופו בין בממונו², ואמרו רז"ל המסורות אין להם חלק לעולם הבא כמו המינין והמשומדים³, וכמו שהתבאר במסכת ר"ה דף יז. ואפילו היה רשע ובעל עבירות ואפילו היה מיצר לו ומצער לא ימסרנו, שכן היה מתפאר⁴ דוד עליו השלום (תהלים לט פסוק ב) אֶמְרָתִי אֲשַׁמְרָה דְרָכִי מִחֲטֹאֵה בִלְשׁוֹנִי אֲשַׁמְרָה לְפִי מִחֲסוֹם בְּעַד רִשְׁעִי לִנְגְדִי, פִּירוֹשׁ

¹ שו"ע ונו"כ חו"מ שפח ט ובלבוש שם

² ובי"ד סי' ב' סעיף ט' בהג"ה נתבאר דיש פוסלין שחיטת מוסר כמו שחיטת מוסר ובי"ד סי' רפ"א ס"ג נתבאר דס"ת שכתבו מוסר או עכו"ם או ישראל מוסר פסולה. ש"ך שם נג

³ שכיון שיש בו כל כך אכזריות לב שמוסר את ישראל בין בגופו בין בממונו ביד גוי, ואינו חושש לסכנה הגדולה שעומד בה הנמסר שעליו נאמר [ב"ק קיז ע"א] שהוא כתוא למכמר [ישעיה נא, כ], כל הנופל בידם אין מרחמין עליהם והרי הוא כאילו מסרו הוא לידם להורגו, דשמא יעלילו עליו עלילה כל כך שלא יוכל לפדות עצמו וימיתוהו בתפיסה והרי המוסר הוא רודף, לפיכך אמרינן ודאי זה המוסר אין בו שום אמנה במציאות אלוה ממעל ובהשגחתו כמו המין או המשומד.

⁴ סמ"ע שם כז

הלכות הדף היומי

מסכת גיטין

אף על פי שהרשע כנגדי ומריב עמדי ומקניטני אשמרה לפי מחסום, אלא ישים תקותו באלקים וישכים ויעריב לבית המדרש והוא יכלה מאליו, שכן אמר דוד ע"ה (שם לו פסוק ז) דום ליקנך והתחולל לו אל תתחר במצליח דרכו באיש עשה מזמות כי ה' יתברך יפילם חללים חללים.

דוקא שמיצר אותו בדברים בעלמא, אבל אם מסרו בגופו או בממונו מותר לחזור ולמוסרו, שהרי מותר אפילו להורגו שרודף הוא.

ב. זמרא... דאסיר... אל תשמח ישראל אל גיל בעמים

כבר התבאר במסכת סוטה דף מח: שמשחרב⁵ הבית תקנו חכמים ז"ל שבכל דבר שיש בו שמחה יהיה בה זכר לחורבן הבית, הלכך אסור לאדם לנגן בכלי שיר⁶ וכל מיני זמר ומשמיעי קול אסור לשמוע ולשמוח בהם, שנאמר (ישעיהו כד פסוק ט) בשיר לא ישתו יין, ויש אומרים דוקא למי שרגיל בהם כגון מלכים ושרים ששוכבים ועומדים בכלי שיר או בבית המשתה לפי שהוא על היין אסרו בזה ואפילו למי שאינו רגיל בזה⁷, ולכו"ע על היין אסור אפילו שיר בפה⁸ מפני החורבן⁹, ויש אוסרים שירה בפה אפילו בלא יין¹⁰, אבל שירות ותשבחות והודאות לאל יתברך מותר לומר על היין בבית המשתה¹¹, וכן שיר של מצוה שעושין לשמח חתן וכלה בשעת חופה,

⁵ שו"ע ונו"כ או"ח תקם

⁶ אפילו שלא על היין לדעה זו. מ"ב שם יא

⁷ מ"ב שם יב

⁸ ע"ב יש למחות באותן שיושבין לאכול סעודתן על היין ובחוף עומדים ומנגנים ובכל יום עושין כן דזהו ודאי איסור נמור אמנם לפי מה שכתב במסכת נטין בהנחות רמ"א שבמרדכי בשם מ"י דדוקא במשתה בלא אכילה הוא דאסור שכן דרך עכו"מ, אבל במשתה של אכילה מותר, אפשר דאין למחות בהם אף על גב דרגילי בזה.

מ"ב שם יב ושער הציון ס"ק כג

⁹ מ"ב שם יב

¹⁰ דעת הב"ח דאמרינן בנמרא דוקא זמרא של מושכי הספינות או מושכי הבקרים שרי שאינו אלא לזרזם במלאכתם אבל דגרדאי אסור שהוא לשחוק בעלמא וע"כ נשים המזמרות בפה בעת מלאכתן יש למחות להן ואם אינן שומעות מוטב שיהיו שונגין אכן בבית חרושת המעשה שיש שם גם אנשים ואלו מזמרות ואלו עונין אחריהן הוא כאש בנעורת ומצוה רבה לבטלם. מ"ב שם יג. ואם מזמרות כדי לישן התינוק שפיר דמי, וגם הלא מדברי שולחן ערוך משמע דאינו אסור בפה אלא על היין, הלכך אין לדקדק כל כך, [אכן אם יש אנשים אחרים בבית יש לזהר משום קול באשה ערוה]. ומיהו כבר הזהיר השל"ה ושאר ספרי מוסר שלא לזמר שירי ענבים לתינוק, שזה מוליד לתינוק טבע רע, ובלאו הכי נמי איכא איסורא בשירי ענבים ודברי נבלות, דקא מגרי יצר הרע בנפשיה, ושומר נפשו ירחק מזה ויזהיר לבני ביתו על זה [מאמר מרדכי]. שער הציון שם ס"ק כה

¹¹ כתב בליקוטי מהרי"ל שלא כדין הוא שמשוררין במשתה אודך כי עניתני וכה"ג לשמחת מריעות כי אז התורה חוגרת שק ואומרת עשאוני בניך כמין זמר [סנהדרין ק"א ע"ש] אך בבהכ"נ לרגלים מצוה לזמר וע"כ

הלכות הדף היומי

מסכת גיטין

ושמחות של מצוה כברית מילה ופדיון הבן¹², בר מצוה, וז' ימי המשתה, חול המועד ופורים, וכן בסעודות מצוה כסיומים, והכנסת ס"ת¹³, וכדומה אין איסור נגינה בכלי זמר, והן בכלי שיר הן בפה מותר.

ובאיזה סעודות נוהגים לשורר קדיש דהיינו יתגדל, וזהו ודאי חטא גדול דלא התירו אלא זכרון חסדי ד', וכ"ש במה שלוקחין על הסעודה ליצ"ן אחד ועושה שחוק בפסוקים או בתיבות קדושות, וזהו עון פלילי¹⁴.

מותר¹⁵ לנגן בכלי שיר כדי ללמוד המקצוע ולהתפרנס מזה. אולם אך ורק כשהכוונה הוא אכן לצורך פרנסה, אבל הלומדים נגינה בכלי שיר לצורך הנאה הרי זה איסור גמור¹⁶.

ג. בפולמוס של אספיינוס גזרו על עטרות חתנים ועל

האירוס

כבר התבאר במסכת סוטה דף מט: שמשחרב הבית¹⁷ תקנו חכמים ז"ל שבכל דבר שיש בו שמחה יהיה בה זכר לחורבן הבית, ואסמכוה אקרא דכתיב תהלים קלז פסוק ה' (ו) אִם אֶשְׁכַּח יְרוּשָׁלַם תִּשְׁכַּח יְמִינִי תִדְבֶּק לְשׁוֹנִי לְחִפִּי אִם לֹא אֶזְכְּרֶנּוּ אִם לֹא אֶעֱלֶה אֶת יְרוּשָׁלַם עַל רֹאשׁ שְׂמֹחָתִי וְגִזְרוּ עַל עֲטוֹת חֲתָנִים שֶׁלֹּא יִנִּיחַ הַחֵתָן שׁוּם כְּלִיל עַל רֹאשׁוֹ, וְלֹא יֵשֶׁב תַּחְתֶּיהָ, וְאֶסְמְכוּהָ אֶקְרָא דְכָתִיב (יחזקאל כא פסוק לא) הָסִיר הַמַּצְנֶפֶת וְהָרִים הָעֶטְרָה.

וכן עטרות של כלות שעושין מכסף וזהב או של מרגליות ואבנים טובות גזרו עליהם שלא לעשותם.

מסיק המ"א דלא שרי בשבת לזמר אלא אותן שירים שנתקנו על הסעודה אבל פיוטים אחרים אסור. מ"ב שם יד

¹² בכה"ח סקל"ד מביא בשם היעב"ץ בסידורו לאסור בברי"מ מיהו כותב שמנהג העולם להקל בכל דבר מצוה כגון למילה ופדיון"ב וכיוצ"ב

¹³ ועיין שו"ת אנר"מ שם שהסתפק בהתאספיות שעושין לצורך התרמה ומגביות לצרכי צדקה אם הם בכלל 'צורך מצוה', וטוב להחמיר אבל אין למחות ביד המקילים.

¹⁴ מ"ב שם טו

¹⁵ שו"ת צי"א חט"ו סי' ל"ג, תשובות והנהגות ח"א סי' של"ג

¹⁶ שו"ת שבה"ל ח"ו סי' ס"ט ומביא בשם ס' יוסף אומץ הל' ת"ב שמתרעם מאד על הבעה"ב בפרנקפורט שמלמדים את בנותיהם נגינה בכלי שיר נגד הלכה מפורשת, ובתשובות והנהגות שם כותב שאם אפשר שביום מן הימים יהיה להם פרנסה מזה אפשר להקל אך מסיים שיש לדון בכל מקרה לגופו של ענין ולעשות שאלת חכם.

¹⁷ שו"ע או"ח תקס ד

הלכות הדף היומי

מסכת גיטין

ודוקא לחתנים וכלות אסרו כדי למעט שמחתם שהם שמחים בו עכשיו, אבל לשאר כל אדם אנשים ונשים לא גזרו¹⁸ שלא גזרו אלא בשעת שמחה.

וכל ז' ימי המשתה בבתולה אסור שבימים אלו נחשבת כלה, ובכלל זה גם לילה שלפני החופה¹⁹.

דף ז:

ד. אפי' עני המתפרנס מן הצדקה יעשה צדקה

כל אדם²⁰ חייב ליתן צדקה, וכל ישראל בכללן ואפילו עני המתפרנס מן הצדקה, כשיש לו פרנסתו²¹ חייב ליתן ממה שיתנו לו, ומי שאינו רוצה ליתן, או הנותן פחות משראו לו ליתן, בי"ד כופין אותו עד שיתן מה שאמרוהו ליתן, ויורדין לנכסיו ולוקחין ממנו מה שראוי ליתן²².

אולם אם אין לו מקור פרנסה, ואין לו כדי פרנסתו, י"א שאינו חייב ליתן צדקה שפרנסת עצמו קודמת לכל אדם²³. וי"א²⁴ שחייב ליתן צדקה לאחר ממה שנתנו לו, לכל הפחות שלישית השקל בשנה שהם 256 פרוטות²⁵, כלומר 6.4 גרם כסף²⁶, ואפי' אין לו כדי פרנסתו ואם נשאר לו יותר יתן כמה שיכול לפי הצורך.

¹⁸ מ"ב שם יז

¹⁹ וא"כ אותן המניחין בראש כלה תכשיטין בראש שקורין בינד"א וכדומה צ"ע. מ"ב שם יז

²⁰ שו"ע ונו"כ יו"ד רמח"א

²¹ שמכל מקום מותר לו להתפרנס מן הצדקה אם אין לו קרן שיוכל להתפרנס מן הריוח כדלקמן סימן רנ"ג

ס"ב. ש"ך שם א

²² ואף על גב דצדקה היא מצות עשה שמתן שכרה כתובה בצדה דכתיב [דברים יד, כט] למען יברכה ה' אלהיך, וקי"ל [חולין קיב ע"ב] כל מצות עשה שמתן שכרה בצדה אין בי"ד של מטה מוזהרין עליה כדכתיבנא לעיל בהלכות כבוד אב [סימן רמ"ה], צדקה שאני דאיכא נמי תרי לאוין גבה לא תאמין ולא תקפוץ, ומשום הלאוין בי"ד של מטה נמי מוזהרין עליה לכופו

²³ ש"ך שם, קיצור שולחן ערוך סימן לד סעיף ב

²⁴ נחלת צבי ביו"ד שם בשם הט"ז ודלא כש"ך וכן הסכים בעה"ש שם ס"ג אמנם בחינוך מצוה תע"ט משמע כדעת הש"ך אבל בסה"מ לרבנו מ"ע קצ"ה משמע כדעת האחרונים הנ"ל:

²⁵ דעת הטור יו"ד סי' רמ"ט והובא בש"ך שם ע"ש וכן מוכח בריטב"א ב"ב ט' א' וכן ברמב"ן ר"פ תשא וכ"כ בכו"פ פט"ז שהוא ג' דרהם להרמב"ם והוא לחשבון שלישית סלע עי' יו"ד סי' ש"ה ס"א וכן בשאר הראשונים שהוא שלישית סלע וסלע הוא תשס"ח פרוטות נמצא שלישית רנ"ו פרוטות [וכל פרוטה הוא כמה שאפשר לקנות בזה משקל חצי שעורה כסף צרוף] ובחזו"א יו"ד סי' קפ"ב סק"ו הקשה ע"ז דבגמ' מוכח דשקל דהאי קרא הוא ק' סלעים וא"כ שלישית השקל הוא ל"ג סלעים ושלש ונשאר בקושיא. דרך אמונה הלכות מתנות עניים פרק ז, ל – ציון ההלכה ס"ק עו

²⁶ הפרוטה היא משקל חצי שעורה כסף, וגרם כסף הוא משקל עשרים שעורות, שו"ת צ"ץ אליעזר חלק יא סימן סו כלומר ארבעים פרוטות, ועיין שו"ת משנה הלכות חלק יב סימן שכב שכתב שחצי שעורה הוא לערך

הלכות הדף היומי

מסכת גיטין

ושני עניים שחייבים ליתן צדקה²⁷, יכול כל א' מהן ליתן צדקה שלו לחברו, ושניהן מקיימין מצות צדקה. ובלבד שלא יתנו על תנאי שחברו יחזור ויתן לו.

ואפילו אינו²⁸ יכול ליתן אלא דבר מועט אל ימנע את – עצמו, כי המעט משלו חשוב כמו הרבה מן העשיר. ואפי' אין לו אלא פרנסתו²⁹, יצמצם על עצמו לקיים מצות הצדקה, ולפחות יתן לעני וגם העני האחר יחזור יתן לו, ונמצאים מקיימים שניהם מצות הצדקה. וכן אמרו רבותינו זכרונם לברכה, נאמר בעולת בהמה אשה ריח ניחוח, ובעולת עוף אשה ריח ניחוח, ובמנחה אשה ריח ניחוח, לומר לך, אחד המרבה ואחד הממעיט ובלבד שיכוין לבו לאביו שבשמים.

**ה. היה מהלך מענו לכזיב מימינו למזרח ... ופטורה מן
המעשר ומן השביעית ... משמאלו למערב ... וחייבת
במעשר ובשביעית ... עד כזיב ... רצועה נפקא**

לענין מצות³⁰ התלויות בארץ, ארץ ישראל³¹ נחלקת לשנים, כל שהחזיקו עולי בבל חלק א', וכל שהחזיקו עולי מצרים בלבד חלק שני³².

1/40 עד 1/46 גראם. לפי ערך הכסף עתה חודש סיון שנת התשפ"ג לערך 16 – 22 ₪ ולפי מש"כ החז"א שהוא 33 ושלש סלעים, שהם בערך 25600 פרוטות, יוצא לערך 640 גרם כסף, שהוא 1600 – 2140 ₪

²⁷ שו"ע ונו"כ שם רנא יב

²⁸ קיצור שולחן ערוך שם.

²⁹ ראשון לציון יו"ד רמח א

³⁰ רמב"ם הלכות תרומות פרק א הלכה ו

³¹ ועבר הירדן בכלל א"י לכל דבר בחז"א שביעית סי' כ"ח סק"ה ובלקוטים לזרעים סי' י' ולכן נוהג בה תרומה וערלה ושביעית ויובל ובתי ערי חומה מה"ת בזמן שנהג בא"י מה"ת, ובבית שני מה שכבשו עולי בבל מעבר הירדן דינה בא"י ממש ומה שלא כבשו דינו בא"י שכבשו עולי מצרים ולא עולי בבל ומקומות המסופקים אם הם מא"י או חו"ל יש להחמיר לעשר אף בזה"ז עיין חינוך מצוה רפ"ד והטעם דהו"ל דבר שיש לו מתירין, ואף בפירות שחייב המעשרות שלהן מדרבנן ובלבד שיעשר בלי ברכה ולא יעשר מפירות אלו על פירות שהן ודאי מהארץ או להיפך כמש"כ רבנו בפ"ה הי"ב ובחז"א שביעית סי' ג' סק"ב אות ד' (וחזור בו ממש"כ שם בסק"ח) כתב שאם ידוע שהן מפירות שמכזיב ולהלן יש לחוש שלא לעשר מהן על פירות שמהארץ עד כזיב לחוש להראשונים דמכזיב ולהלן פטור אפי' טבל ודאי נוכן שלא לחלל מע"ש פחות מש"פ על מעות הראשונות אם הראשונות היו מפירות שמכזיב ולהלן אבל בסתם פירות הולכין אחר הרוב דהרוב הוא ממין אחד והמיעוט הוא שיזדמן תערובות דחייב ופטור וא"צ לעשר על כל קלח וקלח מיני' ובי' וגם יש לצרף דעת הגר"א דלא פטרו מכזיב ולהלן אלא של גוי או בדמאי אבל טבל ודאי חייב כנ"ל סק"ב ועי' בחז"א שביעית סי' ג' סק"ב שהביא המחלוקת אם ירדן עצמו מא"י או חו"ל כגון אם העלה שרמון באמצע הירדן וזרע שם ע"ש וצ"ע איך קי"ל בזה וזה נ"מ לענין הירדן שאינו כנגד כיבוש משה רבינו ועי' בירו' חלה פ"ד ה"ד דמשמע שם דגם למעלה מהירדן שאינו כנגד כיבוש מ"ר עכ"פ הוא סוריא.

³² כל שהחזיקו עולי מצרים ונתקדש קדושה ראשונה כיון שגלו במלו קדושתן, שקדושה ראשונה לפי שהיתה מפני הכיבוש בלבד קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא, כיון שעלו בני הגולה והחזיקו במקצת הארץ קדשה קדושה שנייה העומדת לעולם לשעתה ולעתיד לבוא, והניחו אותם המקומות שהחזיקו בהם עולי

תרומות והנצחות – בנק הדואר ח"ן 22887389 – ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLl7K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדרף היומי

מסכת גיטין

עולי מצרים לא החזיקו בכל גבולי הארץ שנמנה בתורה בפ' מסעי³³, אי זו³⁴ היא ארץ שהחזיקו בה עולי מצרים³⁵, מרקם³⁶ שהוא במזרח א"י שהוא בעבר הירדן³⁷ בקצה הכיבוש של משה רבנו³⁸, עד הים הגדול במערבה של ארץ ישראל, מאשקלון³⁹ שהיא לדרום א"י, עד עכו שהיא בצפון⁴⁰.

מצרים ולא החזיקו בהם עולי בכל כשהיו ולא פטרום מן התרומה והמעשרות כדי שיסמכו עליהם עניים בשביעית, ורבינו הקדוש התיר בית שאן מאותם המקומות שלא החזיקו בהם עולי בכל והוא נמנה על אשקלון ופטרה מן המעשרות. רמב"ם שם הלכה ה

³³ ומה"ט לא הי' כיבוש דוד בסוריא מועיל משום שעדיין לא נכבשה כל הארץ כנ"ל ה"ג ובוה לא סגי שנתנם למס אלא בעי שיתיישבו ממש בכל הארץ עיין חזו"א שביעית שם] אך י"א דבימי שלמה כיון שנתנם למס הוי כמי שכיבושם, וכל מה שלא נכבש לא נתקדש בקדושת א"י [שיהושע חלק כדי ששיכבשו יתקדש משמע שאם לא כבשו לא נתקדש ועי' ירו' חלה פ"ב ה"א דמשמע דפלוגתא היא אי יהושע כיבש מלבא חמת עד ים הערבה שהוא ים המלח או לא וי"ל] וגם אם כבשו ערים וחזרו הגוים ונטלוהו פקע הקדושה מהם [כנ"ל ה"ה שהקדושה הראשונה היתה מפני הכיבוש וכשבטל הכיבוש בטלה הקדושה. ועיין דרך אמונה – ציון ההלכה שם ס"ק קכד שבכו"פ פ"א כתב דשלמה כיבש הכל וגו' צ"ע דמהפסוקים לא נראה כן כי נזכר בימיו מלכי החתים וגם על ארץ פלשתים לא כתיב רק מנישים לו מנחה וגם על צור וצידון [ואף שהי' מושל בכיפה זה לא נקרא כיבוש דאל"כ כל העולם יתחייב בתרו"מ וע"ל אות קע"ה] אמנם בחזו"א שביעית סי' ד' סק"ה כתב דסגי שמעלים מסים וזה הי' בימי שלמה אך יל"ע דבפסוקים משמע דמלכי צור לא היו כפופים לו רק כרתו עמו ברית אך למש"כ דצור הי' בים א"ש וצ"ע בזה ועי' בירו' חלה פ"ב ה"א גבי ירבעם בן יואש יותר ממה שכיבש יהושע כיבש זה וקאמר דימים קלים עשו ישראל באותו ארץ משמע דגם שלמה לא כיבשה אך י"ל נהי דלא כיבשה שיתיישבו בה ישראל אבל נתנה למס וגם י"ל דכיבוש ירבעם סגי שתתקדש עכ"פ בזמנו אך א"כ הי' צריך אז שתתקדש סוריא וע"כ שגם אז עדיין לא נתיישבו בכל הגבולות וצ"ע.

³⁴ רמב"ם שם הלכה ז

³⁵ דעת רבנו שגבולות אלו המנויין כאן מס' גיטין דהיינו רקם ואשקלון ועכו הם הגבולות שכבשו עולי מצרים והחזיקו בהם עד החורבן, אבל שאר המקומות שהוצה להם אף שכבשו קצתן אבל חזרו הגוים ונטלום ובטלה קדושתן אז.

³⁶ ורקם עצמה כלחוץ כמבואר לעיל דף ב. וב"כ רבנו בסמוך ה"ט לענין אשקלון ועכו וצ"ע דבספרי ס"פ עקב מני בעיירות שהחזיקו עולי בכל רקם דחגרא ורקם גיאה וצ"ל דהגירסא הנכונה כדגרסי' בירו' רפ"ו דשביעית רפיח דחגרא וכן הגי' בתוספתא פ"ד דשביעית ועי' ריטב"א ריש גיטין שכ' ג"כ דתרי רקם איכא חד כבשו עו"ב וחד לא כבשו

³⁷ יש בא"י הרבה ערים ששמם רקם וכאן מיירי ברקם זו כמש"כ הראשונים בריש גיטין ועי' בחזו"א שביעית סי' ג' סקב"ז שיש חמש רקם ועי' באדמת קדש דף קמ"א ב' מקומה של רקם זו אך הוא אויל בשיטה שזה גבול עו"ב אבל עו"מ הי' גבולם למעלה מזה למזרח ע"ש

³⁸ היינו בקצה המזרחי כי עבר הירדן כלול בגבולות אלו וכ"ה בהדיא בתוספתא ריש גיטין המביא גמ בעה"י כמביא בא"י ולפ"ז יש להוכיח דגם דעת הראב"ד כדעת רבנו דגבולות דריש גיטין הן גבולות עו"מ שהרי כתב בפ"ד משמיטה הכ"ח דעו"ב לא כבשו עה"י. דרך אמונה – ציון ההלכה שם ס"ק קכט

³⁹ ואשקלון עצמה עולי מצרים כבשוה ולא עולי בכל כמש"כ רבנו לעיל ה"ה אבל הגינות שבדרום אשקלון והמקום הנקרא פרשת אשקלון כבשוה עולי בכל ג"כ כדאיתא בירו' רפ"ו דשביעית וב"כ הרמב"ן והר"ן והמאירי ריש גיטין.

⁴⁰ וצ"ע על רבנו שכ' רק עיר אחת בכל צד דמזה אין אנו יודעים עדיין כל אורך הגבול שאין לומר שמותחין חוט בשוה נגד עיר זו שהרי אין הגבול הולך בשוה. חזו"א שם סקב"ז וע"כ אין הגבול ישר שהרי כ' רבנו בספ"א מטו"מ דאשקלון מובלעת בא"י ובהכי א"ש דאם נמדוד חוט ישר מאשקלון אין חביון בא"י כמו שנראה במפה וגם בפ' מסעי כתיב ונסב הגבול ויצא הגבול ומבואר שאינו ישר וקשה לדעת הגבולות.

תרומות והנצחות – בנק הדואר ח"ן 22887389 – ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדרף היומי להלכה למעשה

<https://chat.whatsapp.com/DLl17K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדרף היומי

מסכת גיטין

י"א⁴¹ שהערים שאחר אשקלון כגון עזה וכה"ג לא כבשוה גם עולי מצרים⁴², וי"א⁴³ שעולי מצרים כבשו גם עזה רק עולי בבל לא כבשו רק עד אשקלון.

עכו עצמה י"א⁴⁴ שהיא חו"ל ועולי מצרים כבשוה אבל לא עולי בבל וי"א⁴⁵ שעולי בבל כבשו חצי עכו וחציה לא כבשו ועולי מצרים כבשו כולה.

מצרים	כזיב
	לול
	לול
	עכו
	כזיב
	לול
לול	לול
	עכו

י"א⁴⁶ שרצועה של חו"ל יצאה מעכו לכזיב וכל סביבות הרצועה א"י שגם עולי מצרים לא כבשוה. וי"א⁴⁷ וי"א⁴⁸ דעולי מצרים כבשוה אבל עולי בבל לא כבשוה. הדרך מעכו לכזיב הוא משמאל הרצועה⁴⁹. וי"א⁵⁰ רצועה של א"י יצאה מעכו לכזיב וכל סביבותיה חו"ל והדרך היתה מימין הרצועה לכן מימינו למזרח חו"ל ומשמאלו א"י. והדרך עצמה מתחלקת בארכה חצי הדרך הימני חו"ל וחצי הדרך השמאלי א"י⁵¹.

⁴¹ כך משמע דעת הרמב"ם והא דכתיב וילכוד יהודא את עזה כבר הקשו כן בירושלמי ותירצו דתרי עזה הוּוּ נאך י"ל דלמסקנת הירו' זה נדחה ע"ש בביאור הגר"א ובהכי א"ש דבסנהדרין ע"א א' מבואר דבית המנוגע נהג בתחום עזה ובשבת קמ"ה ב' מבואר דמדבר עזה הוא מא"י כדפירש"י שם וכ"כ בחזו"א שביעית סי' ג' סק"ט ועי' בירו' בכורים פ"ג ה"ג דמבואר דעזה חו"ל היא

⁴² ועיין דרך אמונה שם עא ובבה"ל שם שכתב ואפשר דגם כוונת רבנו דבריבוע זה כבשו הכל עולי מצרים אבל חוץ מריבוע זה יש מקומות הרבה שלא כבשו אבל יש גם מקומות שכבשו

⁴³ תוס' ותוס' הרא"ש ריש גיטין ושאר הראשונים שם וכן בתשו' הרי"ד סי' קכ"ד וכתב שעולי מצרים כבשו עד נחל מצרים אבל עו"ב ודאי לא כבשוה כמ"ש בירו' ביכורים פ"ג ה"ג וכבר העיד מהרי"ט בתשו' ח"א סי' מ"ז שאין נוהגין לעשר בעזה אבל הרדב"ז ח"ד סי' ל' כתב דחייבת מדרבנן כמו המדינות הסמוכות כיון דעולי מצרים כבשוה ע"ש וזהו לפ"ד שארי הראשונים דלפ"ד רבנו גם עו"מ לא כבשוה ועיין דרך אמונה בה"ט בבה"ל דלפ"ד הגר"א חייבת כדין סוריא (אם נימא דעו"מ כבשוה) וחמירא ממקומות הסמוכין שאין נוהגין לעשר בזמנינו.

⁴⁴ רמב"ם להלן הלכה ט

⁴⁵ תוס' ור"ן ותוס' הרא"ש ריש גיטין ושאר הראשונים שם ע"ש וכ"ד הרי"ד בתשו' סי' קכ"ד [וכ' דעו"מ כבשו עד טורי אמנון] וכ"כ בחזו"א שביעית סי' ג' סקכ"ו ומשמע דנקט כן גם בדעת רבנו וצ"ע ועי' בשע"צ.

⁴⁶ כ"כ כו"פ פ"א בשם כת"י רבנו והובא בתי"ט רפ"ו דשביעית וכן הסכים בחזו"א שביעית סי' ג' סק"ח ל"ב בדעת רבנו:

⁴⁷ עי' חזו"א שם ונתקשה בזה.

⁴⁸ רע"ב פ"ו דשביעית מ"א.

⁴⁹ עי' רמב"ן וריטב"א בגיטין שהביאו בשם הר"מ בן חסדאי שהסכים לגי' הירושלמי והתוספתא וכן הסכים הגר"א בהנהגותיו שם שגורסין להיפך דמימינו ארץ ישראל ומשמאלו חו"ל והדרך היתה משמאל הרצועה ואם ילך מימין הרצועה יהיה להיפך

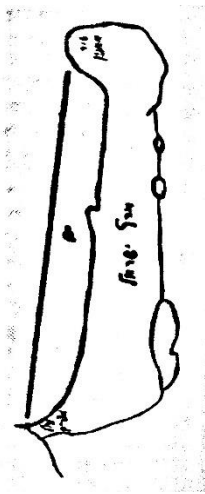
⁵⁰ רש"י בגיטין ז' ב' וכל הראשונים שם ולדבריהם צ"ל דשטח חו"ל התחיל אחר עכו דהתנן באהלות דמזרח עכו טהור ועי' רמב"ן וריטב"א וחי' הר"ן בגיטין ז' ב' שהאריכו בזה ציון ההלכה שם ס"ק קמד

⁵¹ ריטב"א החדשות גיטין ז' ב' וכ"ה בתשו' הרשב"א ח"א סי' אלף קע"ד:

הלכות הדף היומי

מסכת גיטין

היה מהלך מעכו צפונה לכזיב לדעה הראשונה הרצועה לימינו והיא חו"ל ולדעה השניה הרצועה לשמאלו והיא ארץ ישראל, ולפיכך כל הארץ שעל ימינו שהוא מזרח הדרך הרי היא בחזקת ח"ל וטמאה משום ארץ העמים⁵², ופטורה מן המעשר⁵³, ומן השביעית⁵⁴, עד שיודע לך שאותו המקום מא"י, וכל הארץ שעל שמאלו שהוא מערב הדרך, הרי היא בחזקת א"י וטהורה משום ארץ העמים⁵⁵ וחייבת במעשר ובשביעית, עד שיודע לך שאותו מקום ח"ל שתבא למקום שיאמר לך בקי כאן הדרך מתעקם ונכנס לתוך א"י קצת וימין הדרך הוי א"י. ואם מהלך מימין הרצועה הוי להיפך שימינו א"י ושמאלו חו"ל. ומזרח עכו עצמה א"י⁵⁶.

וכל ששופע ויורד מטורי אמנום ולפנים א"י⁵⁷, מטורי אמנום ולחוץ ח"ל, והנסים כלומר האיים שבים והים עצמו רואין אותן כאילו חוט מתוח עליהם מטורי אמנום מראש השפוע ועד נחל מצרים הוא הנקרא ואדי אל עריש⁵⁸ שהוא גבול א"י ממקצוע

⁵² ועיין כו"פ פ"י וכ"ג ברמב"ן גיטין ז' ב' ובתוס' חולין ק"ד א' וכ"ד הגר"א בביאורו לירו' שביעית פ"ו ה"ד דמקומות שכבשו עו"מ ולא עו"ב אין בו טומאת ארץ העמים וכאן טמא משום שגם עו"מ לא כבשוה. אבל הרא"ש בפ"ד דחלה מ"ח כתב דטמא ועמש"כ בפ"ה דבכורים ה"ח ובבה"ל שם. ציון ההלכה שם קמו
⁵³ עיין חזו"א שביעית סי' ד' סק"ג ודעת המאירי גיטין כאן דלא גרע ממקומות הסמוכים וחייבת עכ"פ מדרבנן ועי' ברמב"ן וריטב"א ריש גיטין שכתבו דחצי עכו שהיא חו"ל חייבת עכ"פ מדרבנן כדן סוריא
⁵⁴ עי' חזו"א שביעית סי' ד' סק"ג שלהסוברים דעו"מ כיבשוה ולא עו"ב דינה כדן ארץ שכבשו עו"מ שספיקון שבו מותרין אבל לא נעבד בשביעית.

⁵⁵ שגם עולי בבל לא כבשוה

⁵⁶ משנה אהליות פ"ח מ"ט, מיהו בסוף עכו סמוך לים יש רצועה שלא כבשו עולי בבל.

⁵⁷ דדעת רבנו דרק הרצועה הזו ההולכת מעכו לכזיב היא חו"ל אבל כל שאר סביבותיה הוא א"י ונמשך א"י לצד צפון עד שמגיע לטורי אמנום שעומד סמוך לים במקצוע צפונית מערבית של א"י והוא הר ההר דכתיב בפ' מסעי וראש ההר מקום שמתחיל לשפע לצד דרום הוא גבול א"י ומשם ואילך לדרום הוא א"י ומצד השיפוע ולצפון הוא חו"ל

⁵⁸ רדב"ז וכ"כ כו"פ פ"א בשם רס"ג וכתב בהקדמת ארץ חפץ שכן הסכימו כל הראשונים והאחרונים, ורש"י יהושע י"ג ג' וכ"ה בתרגום יונתן בפ' מסעי שהוא הנילוס ועיין ציון ההלכה קס ולפי מה שראיתי במפה הנילוס נמשך למעלה ונופל לים הגדול וכ"כ הרמב"ן בבראשית ב' י"א שהנילוס הולך על פני כל ארץ מצרים עד נפלו בים הגדול באלכסנדריא של מצרים ובודאי הכונה בגבול א"י לתחלת הנילוס במקום שנופל לים הגדול וא"כ אין נ"מ כ"כ בין פ"י רס"ג לפ"י רש"י דלשניהם יוצא החוט לדרום כמעט במקום א' והוא נגד קצה ים המלח ורק נ"מ לענין נסין שבים ולענין הערים שברוחב הים על שפתו עד אלכסנדריא [אם כבשוה עו"מ] ומה שהביא

הלכות הדף היומי

מסכת גיטין

דרומית מערבית⁵⁹, מן החוט ולפנים א"י, מן החוט ולחוץ ח"ל, וכל אי שמתחיל בתוך החוט ויוצא חוץ לחוט החלק שנכנס בתוך החוט דינו כא"י ואי קפריסין כולו מחוץ להחוט⁶⁰.

וי"א⁶¹ שגבולות אלו הן גבולות של עולי בבל, אבל עולי מצרים התרחבו גבוליהן הרבה יותר⁶².

י"א⁶³ שכל הארץ שכבשו עולי מצרים כבשו עולי בבל⁶⁴ אבל היתה רצועה ארוכה על שפת הים לכל אורך א"י מטורי אמנון עד נחל מצרים שלא החזיקו בה עולי בבל⁶⁵, ורחב הרצועה כרחב השטח שמכזיב עד הים, ועולי בבל לא כבשו כל הרצועה הזו ולכן אין חייבת בתרו"מ אלא מדרבנן וי"א שפטורה לגמרי, וי"א⁶⁶ שפירות של ישראל שגדלו שם חייב בתרו"מ רק של גוי פטור אף שנגמר ביד ישראל אא"כ לקח מישראל ואינו יודע אם לקחן משדהו או מגוי תלינן שלקחן מגוי. וי"א⁶⁷ שהחלק שלא כבשו

הרד"ק ביהושע י"א ט"ז וכו"פ פי"א והוא בתוספתא דתרגום יהושע פי"א דגושן של יהודה הוא גושן שישבו בו בניי במצרים נ' דס"ל דגושן זו היא על שפת הים וחולק על ת"י שמות י"ב ל"א דגושן באמצע מצרים דלא יתכן כלל דחצי מצרים יהא א"י וכן מוכח דהא בתוספתא הנ"ל אמר שהוא גרר שנתן אבימלך לשרה וגרר סמוכה לנחל מצרים כמ"ש בב"ר פס"ד וכן בירו' פ"ו דשביעית ה"א וכן מוכח בדברי רבנו בפ"ה ממלכים ה"ז שכ' דאלכסנדריא בכלל האיסור לגור במצרים וא"כ ע"כ דהוא בכלל מצרים ולא מא"י וגם כתב שם דמצרים מתחיל מים הגדול ולפ"ז תמוה מה שהביא בס' משנת יוסף פ"ו משביעית בשם הר"י קשטרו דקהיר הוא א"י לדעת רש"י אמנם גבול דרומי של א"י אין חולך בקו ישר ממש מנחל מצרים לקצה ים המלח דהכתיב בפ' מסעי וגם הגבול ויצא הגבול ומ"מ מסתבר שאין יוצא הרבה וצ"ע והא דכתיב בפ' משפטים ושתי את גבולך מים סוף צ"ע ואולי הרחבת מצרים הוא כמ"ש"כ מרן בשביעית סי' ג' סק"ל לענין נהר פרת ועי' ברש"ם חלה דף פ"ב ב' שכ' דאלכסנדריא א"י היא אלא שלא כבשוה וצ"ע ושמענו בשם מרן ז"ל שער שקורין היום אילת ודאי חו"ל היא ועי' בתוס' אנשי שם מע"ש פ"ה מ"ב דתרי אילת איכא ועמ"ש"כ בבה"ל בענין הגבול הדרומי הנלענ"ד:

⁵⁹ ואף על גב שרבנו כתב לעיל שעולי מצרים לא כבשו רק עד אשקלון ונחל מצרים הוא רחוק יותר מאשקלון מ"מ לענין הנסין שבים מותחין חוט מנחל מצרים עד טורי אמנון שהם הגבולות שבפ' מסעי ואם הם בתוך החוט הרי הן כא"י ובלבד שעולי מצרים כבשו הנסין האלו ויש מצוה לכובשם כמו כל א"י ואם עו"מ כבשום ולא עו"ב דינו כארץ שכבשו עו"מ ולא עו"ב.

⁶⁰ תשו' רדב"ז ח"ד סי' ל' דלא ככו"פ ספ"ט ומ"מ אפשר שהיא בכלל המקומות הסמוכים דחייבין מדרבנן להרבה ראשונים ועי' ירו' דמאי פ"ב ה"א והא כמון בקיפרוס:

⁶¹ תוס' ריש גיטין ותוס' הרא"ש ורשב"א שם ותוס' רי"ד שם ז' ב' וכן הביאו תירוצין זה הרמב"ן (בהשמטות) והריטב"א והר"ן והמאירי בריש גיטין שם וכ"נ דעת רבנו בפיה"מ דמאי פ"א מ"ג וכ"ד הכו"פ פי"א ומ"מ גם הוא מודה שלא כבשו עו"מ את הכל וצור וצידון לא כבשו.

⁶² ויש מהראשונים ריש גיטין ועי' בחזו"א שביעית סי' ג' סקב"ו דגבולין אלו לא נאמרו רק לענין גיטין ולא לגבי מצות התלויות בארץ

⁶³ רמב"ם שם הלכה ח

⁶⁴ מלבד איזה ערים המנויין לעיל ובגמ'

⁶⁵ מלבד הרצועה שמעכו לכזיב שגם עולי מצרים לא החזיקו בה כנ"ל

⁶⁶ דעת הגר"א כהרמב"ם דהרצועה הוא לצד מערב עכשיו אין אנו בקיאים ברצועה זו ובסתם פירות הולכין אחר הרוב ומותר לעשר מזה על זה

⁶⁷ דעת הר"ש והרא"ש ברפ"ו משביעית דאמנון למערב כזיב ונהר למזרח [וכ"ד הרי"ד בתשו' סי' קכ"ד] והרע"ב כתב שם דאמנון לצפון כזיב כי כזיב יושב על הים וכ"כ הרמב"ן והריטב"א בגיטין ז' ב' וגם בשם ר"מ בר חסדאי אמנם לפי הרמב"ן נהר פרת מתעקם וז"א לפי המציאות שרואים היום ועי' בבה"ל.

תרומות והנצחות – בנק הדואר ח"ן 22887389 – ובטל' 0548027748

להצטרפות להלכות הדף היומי להלכה למעשה

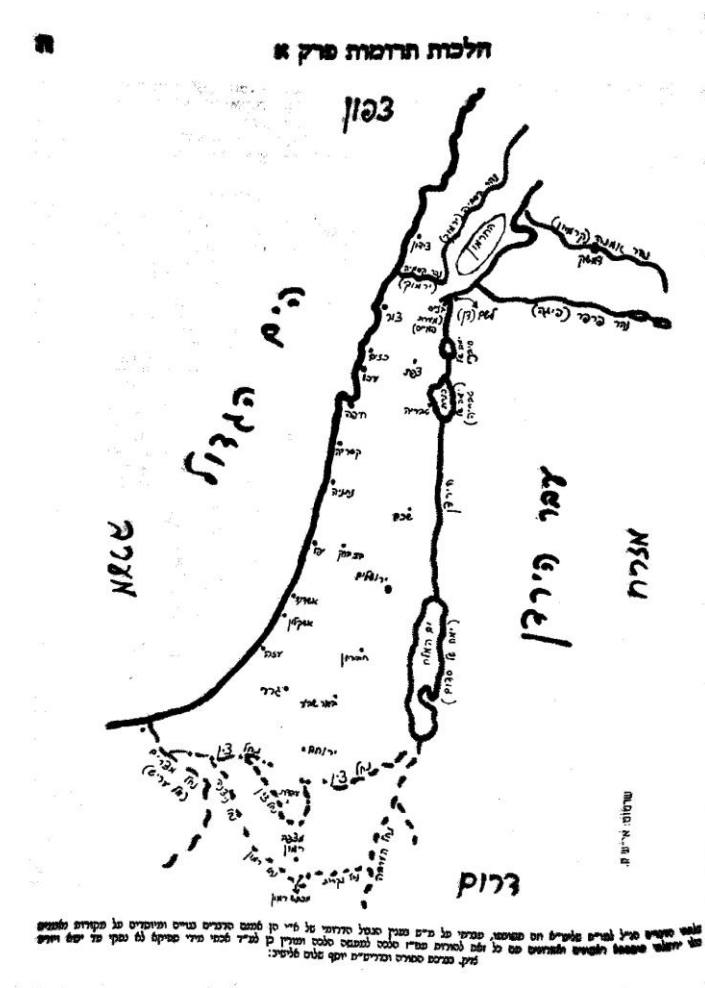
<https://chat.whatsapp.com/DLl7K9ciPjB873YPB8kBu>

הלכות הדף היומי

מסכת גיטין

עולי בבל הוא מכזיב לצד מזרח עד נהר פרת ומכזיב לצד מערב או לצד צפון עד טורי אמנון אבל לצד מערב כבשו הכל עד כזיב לצפון וכל מה שהוא מכזיב ולהלן לצד דרום הוא בחזקת שכבשו עולי בבל חוץ ממה שאמרו בפירוש שהניחום. ולמעשה פסק בחזו"א⁶⁸ שכל המושבות בצפון עד חצר עינן וטורי אמנון חייבות במעשר וזכך כל המושבות המסופקות ואפשר לברך על המעשר וכן לענין ספיחין בשביעית יש להחמיר בכולן.

כזיב עצמה מהנהר שבדרומה של כזיב כלפי צפון⁶⁹ לא החזיקו בה⁷⁰. ומ"מ חייבת היא מדרבנן כדין מקומות שהחזיקו עולי מצרים ורק על דמאי לא גזרו שם וי"א דגם מודאי פטורה.

⁶⁸ שביעית סי' ג' סקל"ב אות ד' דאפשר לסמוך ע"ד רבנו והגר"א

⁶⁹ תוספתא שביעית פ"ד ה"ד ומשמע דגם הנהר לא החזיקו בו

⁷⁰ משמע דבבית ראשון כבשוה אף על גב דעכו לא כבשוה ומש"כ בשופטים א' אשר לא הוריש את יושבי אכזיב י"ל דאכזיב אינו כזיב א"נ אח"כ כבשוה. דרך אמונה ציון ההלכה ס"ק קע

הלכות הדף היומי

מסכת גיטין

ו. עפר חו"ל הבא בספינה לארץ חייב במעשר ובשביעית א"ר יהודה אימתי בזמן שהספינה גוששת אבל אין הספינה גוששת פטור

אפילו עפר⁷¹ חוצה לארץ וכל שכן עפר ארץ ישראל⁷², שבא בסתם ספינה לארץ שהיא של עץ, ועומד עכשיו בנהרות שבא"י וזרעה בספינה עצמה או הביא שליש בפסינה⁷³ אף על פי שאינה נקובה⁷⁴, בזמן שהספינה גוששת לארץ כלומר נוגעת בארץ שאז הרי זה כמחומר לאדמה, הרי הצומח בו חייב מן התורה⁷⁵ בתרומה ומעשרות ושביעית כלומר שיש קדושת שביעית על הפירות וכל דיני שביעית כמו בא"י מן התורה, כצומח בא"י עצמה. ואם באה לסוריא נעשה כסוריא⁷⁶. וי"א⁷⁷ שא"צ שתהא ממש גוששת אלא בתוך י' טפחים לקרקע הוי כאילו גוששת.

אבל אם אין הספינה גוששת, דינה כעציץ שאינו נקוב וחייב במעשר מדרבנן, ותורמין ממנה על עציץ שאינו נקוב ומעציץ שאינו נקוב עליה. וי"א⁷⁸ שאפי' אין הספינה גוששת חייב מה"ת

אם נתמרחא בא"י חייבת מדרבנן אפי' אינה גוששת, שלא גרע מפירות חו"ל שנכנסו לארץ.

ספינה שיצאה מא"י או מסוריא ובה עפר א"י וצמח בה, מצדד בחזו"א⁷⁹ שחייב במעשר מדרבנן, כיון שלא נעשה בעפר עצמו שום שינוי. ואם באה מחו"ל לארץ⁸⁰ י"ל שאם

⁷¹ רמב"ם שם הלכה כג

⁷² מל"מ פ"ב מבכורים ה"ט וכן מבואר בירו' חלה פ"ב ה"א יצא מכאן לשם דהעפר לא מעלה ולא מוריד ע"ש בפ"מ ומש"כ שם בביאור הגר"א צ"ע וע"ש פ"ד ה"ד והוא שמשך עפר:

⁷³ דרך אמונה שם ציון ההלכה ס"ק תח

⁷⁴ ולפי שמתלחלת הרבה מן המים א"צ נקיבה. מל"מ שם בדעת רבנו וכ"ד הגר"א ביו"ד סי' רצ"ד סקס"ד אלא דדעתו דרך בספינה מחלק רבנו ולא בעציץ וכ"נ שהסכים בחזו"א שביעית סי' כ"ו סק"ד ולא כמעשה רוקח. ועי' רמב"ן בגיטין כ"א ב' שהביא בשם הר"א אב"ד דספינה לעולם א"צ נקיבה בין של עץ בין של חרס משום שאין עשויה למלטל וע"ש ברמב"ן שחלק עליו

⁷⁵ הגר"א יו"ד סי' של"א סקב"ט וחזו"א מעשרות סי' ז' סק"ה

⁷⁶ ירושלמי חלה פ"ב ה"א

⁷⁷ דעת הריטב"א כאן

⁷⁸ דעת הר"ש ורא"ש חלה פ"ב מ"ב דר' יהודה דהכא בא לחלוק ולא לפרש ולפ"ז קי"ל כרבנן וכ"ד הרו"ה בסוף כסוי הדם והריטב"א שם בשם הר"י וכ"נ דעת הראב"ד בהשגות פי"ד משחיטה ה"ח והרא"ש שהסכים שם לדעת הרי"ף הוא משום גי' אחרת שהביא שם דאדרשב"ג קאי ע"ש בפ"ו דהולין סי' י' והתוס' בגיטין ז' ב' נסתפקו בזה ועי' בראשונים בגיטין שם ובחולין פ"ח א' דדעת הרבה ראשונים כדעת רבנו

⁷⁹ שביעית סי' ג' סקל"ב והיינו בדבר שאין לו גורן דאל"ה הרי מירוח חו"ל פוטר

⁸⁰ דרך אמונה שם ריג

הלכות הדף היומי

מסכת גיטין

בשעת הבאת שליש היתה בחור"ל פטורה, ומ"מ אם נתמרחא בא"י חייבת מדרבנן, ואם נטלו עפר מחור"ל ונתנו בא"י וזרעו שם דינו כא"י וחייב מה"ת וכן להיפך אם נטלו מא"י ונתנו בחור"ל דינו כחור"ל⁸¹.

י"א שספינה של חרס צריכה לינקב ואז תתחייב מה"ת וי"א⁸² להיפך דספינה של חרס א"צ לינקב דמתוך שהיא מאדמה השרשים עוברים אבל של עץ צריך נקיבה. וכדי שלא יכנסו המים סותמים הנקבים ברגבי עפר וזה נקרא נקוב⁸³. וי"א⁸⁴ דשל חרס צריך נקיבה ושל עץ לא מהני לי' נקיבה. וי"א⁸⁵ דבין של עץ בין של חרס צריך נקיבה ושיעור הנקב כדי שרש קטן⁸⁶ ושיעורו לא נתברר⁸⁷ אבל הוא פחות מכזית.

וכ"ז בזרעים אבל⁸⁸ אם זרוע שם אילן אין חרס צריך נקיבה, ובשל עץ יש דעות בזה⁸⁹. ואם הוא של מתכת צריך נקיבה גם לאילן⁹⁰ לכו"ע והנקב יכול להיות גם מן הצד של הספינה⁹¹, ובלבד שיהא נגד הגזע או נגד שרשי הזרעים ולא כנגד הענפים⁹².

⁸¹ דרך אמונה – ציון ההלכה הלכות תרומות פרק א ס"ק (תמ)
יר' חלה פ"ב ה"א ועמש"כ בנחל איתן סי' ט"ז ס"ו סק"א

⁸² דעת רש"י כאן

⁸³ תוס' ומאירי כאן

⁸⁴ דעת ר"ת המובא בתוס' מנחות פ"ה א' ובר"ש חלה שם ושאר הראשונים

⁸⁵ דעת הראב"ד הביאו המל"מ פ"ב מבכורים ה"ט.

⁸⁶ כמבואר ברמב"ם שם ה טו

⁸⁷ חזו"א שביעית סי' כ"ב סק"א

⁸⁸ ו"ד סי' רצ"ד סכ"ו ע"ש בביאור הגר"א ובר"ש חלה פ"ב מ"ב וכ' המל"מ בפ"ב מביכורים ה"ט דה"ה בספינה.

⁸⁹ ע"ש בביאור הגר"א ובחזו"א דיני ערלה אות ל"ב וכתב דבדרבנן יש לסמוך על המקילין

⁹⁰ חזו"א שם ובבלאים סי' י"ג סק"ג

⁹¹ חזו"א ערלה סי' א' סקט"ז אות ב' ובאו"ח סי' ס"ב סקכ"א וכתב שכ"ד כל הראשונים ולא כמל"מ שעשה בזה מחלוקת

⁹² מ"ב סי' של"ו סקמ"ב.